

<p>319 CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.</p> <p>13 januari 319 IDEM A. AD IANUARINUM. Quicumque ex eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus, intra anni spatium noluerit adesse iudicio, res eius fisco vindicentur et si postea repertus nocens fuerit, deprehensus saeviori sententiae subiugetur. Sed et si argumentis evidentibus et probatione dilucida innocentiam suam purgare suffecerit, nihilo minus facultates eius penes fiscum remaneant. DAT. ID. IANUAR., ACC. V KAL. AUG. CORINTHO CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.</p> <p>1 februari 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Maximum. Nullus haruspex limen alterius accedat nec ob alteram causam, sed huiusmodi hominum quamvis vetus amicitia repellatur, concremando illo haruspice, qui ad domum alienam accesserit et illo, qui eum suasionibus vel praemiis evocaverit, post ademptionem bonorum in insulam detrudendo: superstitioni enim suae servire cupientes poterunt publice ritum proprium exercere. Accusatorem autem huius criminis non delatorem esse, sed dignum magis praemio arbitramur. PROPOSITA KAL. FEB. ROMAE CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.</p> <p>4 februari 319 IMP. CONSTANT(INUS) A. AD SYMMACHUM. Si quando minoribus vel adultis inferenda lis erit vel ab ipsis minoribus vel adultis cuidam quaestio movenda sit, non alias cursus temporis incoetur, nisi ab universis, quos officii sollicitudo constringit, hoc est tutoribus, sive testamento sive decreto dati sunt, vel curatoribus, per quos minores defenduntur, vel iisdem omnibus sollemni more lis fuerit intimata. Quod si divisum administrationis periculum per provincias sit, his tantum omnibus insinuari convenit et ab ipsis inferri litem, qui in ea provincia tutelae vel curae officium sustinent, ne de aliis provinciis defensores minorum ad iudicia perducantur. DAT. PRID. NON. FEBR. SIRMIO, ACCEPTA VIII ID. MART. CORINTHO CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.</p> <p><i>Interpretatio.</i> Si quis contra eos, qui in annis minoribus constituti sunt, litem forte commoverit, aut si a parte ipsorum reus aliquis arguatur, ex eo tempora computanda sunt, ex quo tutor sive curator minoris aut per iudicem aut per curiam intulerit seu exceperit actionem: ita tamen, ut si in diversis provinciis istius officii homines sunt, id est, curatores vel tutores, qui minorum causas tueantur, qui in eadem provincia fuerint, ubi intentio nata probatur, ipsi aut ingerant aut excipiant actiones: quia nolumus, ut ad aliam provinciam defensores minorum pro audientiae necessitate ducantur. Hic de iure adiectum est.</p> <p>10 februari 319 IDEM A. profuturo praefecto annonae. Si quis iudicum duxerit esse referendum, nihil pronuntiet, sed magis super quo haesitandum putaverit, nostram consulat scientiam aut, si tulerit sententiam, minime postea, ne a se provocetur, relatione promissa terreat litigantes. DAT. IV ID. FEB. SIRMIO CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.</p> <p>16 februari 319 IMP. CONSTANTINUS A. AD OCTAVIANUM. Veteranorum liberos aptos militiae, quorum quidam ut desides recusant militarium munerum functionem, quidam adeo ignavi sunt, ut cum dispendio corporis militiae velint necessitatem evadere, iubemus, si ad militiam inutiles resectis digitis iudicentur, curialibus sine aliqua ambiguitate muneribus atque obsequiis adgregari. DAT. XIV KAL. MART. SIRMIO, ACC(EPTA) VII ID. APRIL. REGIO CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.</p> <p>11 maart 319 IDEM A. ad Priscum rationalem. Ne principali liberalitate praeventa dominium quis rei alienae affectet, iubemus, quotiens iure suadente aliquorum bona ex officio tuo fuerint occupata, breves eorum plenissimos ad virum perfectissimum comitem et amicum nostrum mitti, ne fraudibus caesarianorum imminuantur vel petentibus aliquid abiuretur; poena contra rationalem et officium eius proposita, si petiorem ante possidere permiserint id quod ei donatum est priusquam praedicti breves commeaerint. DAT. V ID. MAR. SIRMIO CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.</p> <p>18 maart 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Verinum. Quicumque adulterina fecerit numismata, poenam pro discretione sexus et</p>	<p>15 mei 319 CT 9.16.2 Constantine Even friendship with the owner of the house is no excuse for a soothsayer to enter a residence.</p> <p>1 september 319 CT 9.16.1 Constantine A soothsayer who approaches another's private residence for any reason is in violation of the law. The "superstitions" of soothsayers are limited to public ceremonies. [The date listed is February 1, but Pharr notes that Maximus, the prefect to whom the law was issued, assumed this office on September 1; thus, either September 1 is accurate, or the date actually was February 1 of the year 320.</p>			
---	---	--	--	--

condicionis suae diversitate sustineat, hoc est ut, si decurio vel decurionis sit filius, exterminatus genitili solo ad quamcumque in longinquo positam civitatem sub perpetui exilii condicione mittatur ac super facultatibus eius ad nostram scientiam referatur; si plebeius, ut rebus amissis perpetuae damnationi dedatur; si servilis condicionis, ultimo supplicio subiugetur. DAT. ET PP. XV KAL. APRIL. CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

26 maart 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Verinum vicarium Africae. Si quando famosi libelli reperiantur, nullas exinde calumnias patiantur hi, quorum de factis vel nominibus aliquid continebunt, sed scriptionis auctor potius requiratur et repertus cum omni vigore cogatur his de rebus, quas proponendas credidit, comprobare; nec tamen supplicio, etiamsi aliquid ostenderit, subtrahatur. PP. IV KAL. APRIL. KARTHAGINE, CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Qui famosam chartam ad cuiuscumque iniuriam et maculam conscripserit, in secreto aut in publico affixerit inveniendamque proiecerit, illi, contra quem proposita est chartula, non nocebit, nec famae eius aliquid derogabit. Sed si inveniri potuerit, qui huius modi chartulam fecit, constringatur, ut probet, quae conscripsit: qui si etiam, quae scripsit, probare potuerit, fustigetur, qui infamare maluit quam accusare.

29 maart 319 IDEM A. ad Bassum praefectum Urbi. Manente lege, qua praescriptum est, intra quot dies opinionis sive relationis exemplum privatis iudex debeat exhibere et refutatorii libelli intra quot dies rursus iudicibus offerendi sint, tam in privatis quam etiam in fiscalibus causis ex eo die, quo fuerit quaestio terminata vel ex quo relationem iudex per sententiam promiserit, intra vicensimum diem quaecumque ad instructionem pertinent causae, ad comitatum nostrum properantissime volumus adferri. Quod nisi factum fuerit, ab universo officio viginti transactis diebus, quos post latam sententiam placuit supputari, intra viginti alios dies qui sequuntur tantum fisco nostro praecipimus inferri, quanti per aestimationem rationalis emolumentum litis, cuius suppressa fuerat instructio, fidelissime potuerit aestimari. Cui capitale supplicium imminet, si rigorem legis quocumque modo mollire temptaverit. Eadem poena officio imminente, si quando appellatione vel consultatione pendente vel post decisas nostris responsionibus causas ei, quod ullo modo fuerit impetratum, damnabilem voluerit coniventiam commodare. Nam decreta nostra debet ingerere iudicanti ut ipso etiam dissimulante iudice reluctari et tamquam manibus iniectis eos de iudicio producere ac rationum officio traditos statuti prioris nexibus obligare, quorum desiderii violari nostras prospexerit sanctiones. PROPOSITA IV KAL. APRIL. ROMAE CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

13 april 319 IMP. CONSTANT(INUS) A. AD LUCRIUM VERINUM. Fratres uterini ab inofficiosis actionibus arceantur et germanis tantummodo fratribus adversus eos dumtaxat institutos heredes, quibus inustas constiterit esse notas detestabilis turpitudinis, agnatione durante sine auxilio praetoris petitionis aditus reseretur. DAT. ID. APRIL. SIRMIO CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Fratribus uterinis, id est diversis patribus et una matre natis, non liceat de inofficioso contra testamentum fratris agere. Sed germanis fratribus praetermissis, id est uno patre natis, si turpibus personis, id est infamibus fuerit hereditas derelicta, hoc est aut pro libidine meretricibus, aut pro inhonesto affectu naturalibus aut certe thymelicis, vel de libertis suis, agendi contra testamentum licentia reservatur: si tamen is ipse germanus non pro crimine suo exilio fuerit deputatus, aut per captivitatem fuerit servus effectus, aut per emancipationem successionis vel actionis iura perdidit.

13 april 319 Imperator Constantinus. Fratres vel sorores uterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur: consanguinei autem durante vel non agnatione contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso quaestionem movere possunt, si scripti heredes infamiae vel turpitudinis vel levis notae macula adsparguntur vel liberti, qui perperam et non bene merentes maximisque beneficiis suum patronum adsecuti instituti

sunt, excepto servo necessario herede instituto. CONST. A. AD LUCRIUM VERINUM. D. ID. APRIL. SIRMIO CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

28 april 319 IDEM A. AD RUFINUM P(RAEFFECTUM) P(RAETORIO). De cubiculis nostris vacatione donatos vel diversis obsequiis palatinis aut scriniis memoriae epistularum libellorumque vel officio largitionum comitatensium singularumve urbium, sed et officio admissionum ad legum nostrarum privilegia volumus pertinere, ut nec ipsi nec filii nec nepotes eorum ad curiam vel honores vel munera municipalia devocentur. Meritoque his iungimus largitionales urbium singularum, ne privilegio separentur quos dignitas propemodum similis copulavit, memorati namque palatinorum matriculis adtinentur, quique sub castrensi militant. Quibus omnibus condonamus, ne exactorum vel turmariorum, quos capitularios vocant, curam subeant vel obsequium temonariorum vel prototypiae. Nam beneficiis nostris ita digni sunt, ut etiamsi quis ad diversas administrationes post obsequia palatina pervenerit, isdem debeat uti privilegiis, quoniam maior dignitas nulli debet praeiudicium facere. Nemo igitur ex filiis praedictorum vel servis castrensi peculio conquisitis professionibus censualibus inseratur vel numero ad crescentium locove deficientium subrogetur, si non fuerit innexus voluminibus censualibus. Personalibus etiam et corporalibus muneribus liberentur, sive adhuc in palatio observant, sive optata quiete donati sunt. Quibus omnibus privilegiis coniungimus agentes in rebus, licet meritis militaribus videantur esse subnixi. DAT. V KAL. MAI. SIRMIO CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

7 mei 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Proculum proconsulem Africae. Emphyteuticarii possessores, qui mansuetudinis nostrae beneficio ad extraordinaria minime devocentur, sicut ceteri provinciales obsequium suum muniendis itineribus impendant. Nulla enim ratione debent ab hoc, quod in commune omnibus profuturum est, esse seiuncti. PROPOSITA NON. MAI. KARTHAGINE CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

11 mei 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Bassum. Si virgis aut loris servum dominus adflixerit aut custodiae causa in vincla coniecerit, dierum distinctione sive interpretatione depulsa nullum criminis metum mortuo servo sustineat. Nec vero immoderate suo iure utatur, sed tunc reus homicidii sit, si voluntate eum vel ictu fustis aut lapidis occiderit vel certe telo usus letale vulnus inflixerit aut suspendi laqueo praeceperit vel iussione taetra praecipitandum esse mandaverit aut veneni virus infuderit vel dilaniaverit poenis publicis corpus, ferarum vestigiis latera persecando vel exurendo admotis ignibus membra aut tabescentes artus atro sanguine permixta sanie defluentes prope in ipsis adegerit cruciatibus vitam linquere saevitia immanium barbarorum. DAT. V ID. MAI. ROMAE CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

12 mei 319 IMP. CONSTANTINUS A. AD RUFINUM P(RAEFFECTUM) P(RAETORIO). Posta alia: Litigia sententiis vel tra[n]sactionibus terminata non sinimus restaurari. DAT. IV ID. MAI. IPSO A. V ET LICINIO C. CONSS.]

12 mei 319 IMP. CONSTANTINUS A. AD RUFINUM P(RAEFFECTUM) P(RAETORIO). Pater noster nullam voluit liberalitatem valere, si actis inserta non esset. Nos etiam inter sponsos quoque ac sponsas omnesque personas eam solam donationem ex promulgatae legis tempore valere sancimus, quam testificatio actorum secuta est. DAT. IV ID. MAI. SIRMIO CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Ante tempus legis istius donationes etiam sine gestorum testificatione valebant. Nunc vero post hanc legem nec nuptialis nec quaelibet alia inter quascumque personas donatio, de quibuscumque rebus, valere potest, si gestis non fuerit allegata.

15 mei 319 IDEM A. ad populum. Haruspices et sacerdotes et eos, qui huic ritui adsolent ministrare, ad privatam domum prohibemus accedere vel sub praetextu amicitiae limen alterius ingredi, poena contra eos proposita, si contempserint legem. Qui vero id vobis existimatis conducere, adite aras publicas adque delubra et consuetudinis vestrae celebrate sollemnia: nec enim prohibemus

praeteritae usurpationis officia libera luce tractari. DAT. ID. MAI. CONSTANTINO A. V ET LICINIO CONSS.

16 mei 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Severum rationalem Africae. Posta alia: possessiones atque mancipia exempta fisci patrimonio quibusdam donavimus. Haec directo iure atque perpetuo absque omni quaestione volumus obtineri poena contra rationales et magistros privatae rei atque officiales proposita, si quid contra tentaverint etc. PP. XVI KAL. IUN. ROMAE IN FORO TRAIANI, CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Quicumque agri atque mancipia quibuscumque personis de fisci nostri iure donantur, apud eos, quibus donata sunt, sine suspicione aliqua volumus permanere: contra ordinatores domorum dominicarum poena proposita, si contra praeceptionem facere cognoscuntur.

28 mei 319 IDEM A. Amabiliano praefecto annonae. pr. Si quis navicularius per obreptionem vel quacumque ratione immunitatem impetraverit, ad excusationem eum admitti nullo modo volumus. 1. Sed et si quis patrimonium naviculario muneri obnoxium possidet, licet altioris sit dignitatis, nihil ei honoris privilegia, in hac parte dumtaxat, opitulentur, sed sive pro solido sive pro portione huic muneri teneatur. Nec enim aequum est, ut patrimonio huic functioni obnoxio excusato commune onus non omnes pro virili sustineant portione. PROPOSITA V KAL. IUN. CONSTANTINOPOLI CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

30 mei 319 IDEM A. ad provinciales. Iustas etiam et quae locum habent fisci actiones praecipimus concremari ob hoc solum, quod suis temporibus prolatae non sunt. Iam calumniae privatorum eo saltem arceantur exemplo, quo iustas fisci lites silere praecipimus. DAT. III KAL. IUN. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

9 juni 319 IMP. CONSTANTINUS A. AD LEONTIUM. Dudum sanximus, ut nullus ad singula officia administranda ambitione perveniat, vel maxime ad tabularios, nisi qui ex ordine vel corpore officii uniuscuiusque est. Hos enim officia sibi iniuncta tamdiu agere iubemus, quoad idoneos esse manifestum est aut aetate non impediende complere id posse monstrantur, ut administratione aput unum iugiter permanente fides quoque eius appareat. Si quis ergo ex suffragio ambitionis ad officia fisco obnoxia accesserit, multae nomine denas lib(ras) auri exigatur. P(RO)P(OSITA) V ID. IUN. HIERAPOL(I) CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

22 juni 319 IDEM A. ad Severum vicarium. Ne causas, quae in nostram venerint scientiam, rursus transferri ad iudicia necesse sit, instructiones necessarias plene actis inseri praecipimus. Nam cogimur a proferenda sententia temperare, qui sanximus retractari rescripta nostra ad opiniones vel etiam relationes iudicum data non oportere, quoniam verendum est, ne lis incognito negotio dirimatur adempta copia conquerendi. Quare perennibus inuretur iudex notis, si cuncta, quae litigatores instructionis probationisque causa recitaverint, indita actis vel subiecta non potuerint inveniri. DAT. X KAL. IUL. AQUILEIAE CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

1 juli 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Antonium Marcellinum praesidem provinciae Lugdunensis primae. Rei annonariae emolumenta tractantes, ut cognosceremus, quanta reliqua per singulas quasque provincias et per quae nomina ex huiusmodi pensitationibus resedissent, cognovimus hanc esse causam maxime reliquorum, quod nonnulli captantes aliquorum momentarias necessitates sub hac condicione fundos opimos comparent et electos, ut nec reliqua eorum fisco inferant et immunes eos possideant. Ideoque placuit, ut, si quem constiterit huiusmodi habuisse contractum atque hoc genere possessionem esse mercatum, tam pro solidis censibus fundi comparati quam pro reliquis universis eiusdem possessionis obnoxius teneatur. DAT. KAL. IUL. AGRIPPINAE CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

1 juli 319 IDEM A. Patroclo. Nulla praeditos dignitate ad sordida descendere conubia servularum etsi videtur indignum, minime tamen legibus prohibetur; sed neque conubium cum personis potest esse servilibus et ex huiusmodi contubernio servi nascuntur. Praecipimus

itaque, ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine ducente confugiant. Si enim decurio clam actoribus atque procuratoribus nescientibus alienae fuerit servae coniunctus, et mulierem in metallum trudi per sententiam iudicis iubemus et ipsum decurionem in insulam deportari, bonis eius mobilibus et urbanis mancipiis confiscandis, praediis vero et rusticis mancipiis civitati, cuius curialis fuerat, mancipandis, si patria potestate fuerit liberatus nullosque habeat liberos vel parentes vel etiam propinquos, qui secundum legum ordinem ad eius successionem vocantur. Quod si actores vel procuratores loci, in quo flagitium admissum est, fuerint conscii vel compertum facinus prodere noluerunt, metallo eos convenit implicari. Si vero dominus hoc fieri permisit vel postea cognitum celavit, si quidem in agro id factum est, fundus cum mancipiis et pecoribus ceterisque rebus, quae cultui rustico sustinentur, fisci viribus vindicetur; si vero in civitate id factum est, dimidiam bonorum omnium partem praecipimus confiscari, poenam augentes, quoniam intra domesticos parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare. Igitur si legis latae die repperietur quisquam patrimonium suum alienasse atque in dominum servulae contulisse, ordini liceat diligenter inquirere, ut ita rei publicae civitatis quod de facultatibus supra dicti fuerit deminutum, in pecunia sarciatur. DAT. KAL. IUL. AQUILEIAE CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

15 juli 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Bassum. Si non a dominis libertas detur mancipio alieno, si quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius est, sine ulla trepidatione poenae facilis dissolutio est. Si vero iubentibus nobis quicquam lege actum esse doceatur, et non dominus, ut alienum mancipium manumitteretur, petiisse, tunc eodem, qui in conspectu nostro libertatem monstrabitur consecutus, ei protinus, ad cuius proprietatem pertinet, restituto, is, qui mancipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino eius dare, cuiusmodi sexus, aetatis atque artis constiterit esse manumissum, et alia tria fisco eademque ratione similia. quae multa non semper imponitur, sed potius conquiescit, si forte manumissus inferentem sibi quaestionem status obiecta legitima praescriptione potuerit excludere; quum sibi amissi mancipii damna debeat imputare, qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmaverit. PROP. ID. IUL. CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

Interpretatio. Si aliquis mancipium manumittere praesumpserit alienum et id sub praesentia principis vel in ecclesia fecerit, hac poena tenebitur, ut et manumissus a domino revocetur, et alia duo mancipia eiusdem aetatis aut sexus aut certe artificii, quod ille, qui est manumissus, scierit, dare cogatur. Si vero ille, qui manumissus dicitur, repetentem dominum sub hac praescriptione superaverit, ut iam firmitatem status sui temporibus tueatur, tunc ille, qui manumisit, non est constringendus ad poenam, dum ille, qui repetit, praeiudicium domini sui incurrerit aut taciturnitate nutrierit.

18 juli 319 IMP. CONSTANTINUS A. CONSULIBUS, PRAETORIBUS, TRIBUNIS PLEBIS, SENATUI SALUTEM DICIT. Placuit salva reverentia et pietate sacris nominibus debita, ut potestas quidem et ius fruendi res liberorum suorum in sacris constitutorum in maternis dumtaxat facultatibus penes patres maneat, destituendorum autem liberorum eis licentia derogetur. Casset itaque in maternis dumtaxat successionibus commentum cretionis et res, quae ex matris successione fuerint ad filios devolutae, ita sint in parentum potestate adque dominio, ut fruendi pontificium habeant, alienandi eis licentia derogetur. Nam maternum patrimonium, quod filiis in potestate constitutis obvenerit, cum patre mortuo sui iuris fuerint, praecipuum habere eos et sine cuiusquam consortio placuit. Quod si pater suum filium patremfamilias videre desiderans eum emancipaverit, repraesentare ei maternam debebit substantiam, ita ut filius accepto munere libertatis rei que suae dominus effectus, ne videatur ingratus, tertiam partem custoditae sibi rei muneris causa parenti offerat, aestimatione, si res dividi coeperint, bonorum virorum arbitrio permittenda, quam tertiam alienare quoque pater, si hoc maluerit, habebit liberam potestatem. Ante emancipationem

autem parentes, penes quos maternas rerum utendi fruendique potestas est, omnem debent tuendae rei diligentiam adhibere et quod iure filiis debetur in examine poscere et sumptus ex fructibus impigre facere et litem inferentibus resistere adque ita omnia agere, tamquam solidum perfectumque dominium et personam gerant legitimam, ita ut, si quando rem alienare voluerint, emptor vel is cui res donatur observet, ne quam partem earum rerum, quas alienari prohibitum est, sciens accipiat vel ignorans. Docere enim pater debet proprii iuris eam rem esse quam donat aut distrahit; et emptori, si velit, sponsorem aut fideiussorem licebit accipere, quia nullam poterit praescriptionem opponere filiis quandoque rem suam vindicantibus. DAT. XV KAL. AUG. AQUIL(EIAE), RECITATA APUD VETTIIUM RUFINUM P(RAEFECTUM) U(RBI) IN SENATU NON. SEPT. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Legis istius reliqua pars in aliis legibus continetur: hoc tantum de reliquis legibus plus habet, ut patres, qui filiorum res gubernare iussi sunt, negotia eorum summo studio et integritate agere procurent, ut nihil per negligentiam eorum filiis pereat, sed fructus rerum maternas sine aliqua negligentia redigi vel vendi faciant, ut ex tempore competenti, sicut lex novella dicit, portiones suas filii sine aliqua imminutione percipiant. Res filiorum patribus alienare non liceat, hoc est nec vendere nec donare. Quod si fortasse praesumpserint, emptor, vel qui donator accesserit, grandi se sollicitudine et cura custodiant, ne filiorum res a patre venditas aut donatas accipiant, aut scientes aut etiam nescientes: sed compellant patrem, qui venditor vel donator fuerit, et filiorum res in sua retinet potestate, ut probet suum esse, quod tradidit. Etiam ut suspicionem suam possit abstergere, fideiussorem a patre venditore percipiat, qui obligatione rerum suarum damnum emptori non faciat: quia defuncto patre licet filiis res suas a quibuscumque personis, sive venditae sive donatae a patre fuerint, in suum dominium revocare.

25 juli 319 IMP. CONSTANT(INUS) A. AD SYMMACHUM VIC(ARIUM). Optimum duximus non ex eo die, quo se quisque admissum dolum didicisse memoraverit, neque intra anni utilis tempus, sed potius ex eo die, quo adseritur commissus dolus intra continuum tempus anni eis, quibus esse decertandi ius invenitur, eiusmodi actionem causa cognita deferri; ita ut, si forte is, contra quem res agitur, longius ullo genere discesserit, nec denunciandi necessitate petitor oneretur nec eius qui aberit praesentia postuletur. Nec tamen adsistere, si velit, quisquam prohibeatur examini, contra quem decernenda intentio huiusmodi fuerit expetita: ita ut impetrata doli actione lis ad suum iudicem translata intra biennii spatia decidatur, ratione temporis custodita, cum legitime fuerit apud suum iudicem coepta, exemplo litium ceterarum. Perpetuo vero silentio conquiescat, nisi ex die, quo impetrata fuerit actio, intra continuum biennium quod sequitur, omnis lis fuerit decisa. Omnes igitur sciant neque incipiendae post biennium neque ante completum biennium coeptae, post biennium finiendae doli actionis concessam licentiam. DAT. VIII KAL. AUG. NAISSO CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Dolus malus est, quoties per aliquam scripturam vel fraudem ea, quae definita sunt, per scripturae argumenta mutantur. Vel si quis per chartarum suppositionem aut per surreptionem aliquam id, quod contra se futurum sit, ut consentire videatur, inducitur, vel quum his similia discutiente iudice probantur admissa. Et ideo ille, qui queritur, dolo se fuisse gravatum, intra biennium suas et incipiat et definiat actiones: ultra sibi nec ad inchoandum, nec ad definiendum tempus noverit esse concessum. Nam si aut illum, qui dolum admisit dicitur, aut illum, qui pertulit, absentem esse contigerit, a tempore, quo apud iudicem agere coeperit, biennium ad definiendam actionem sciat sibi esse permissum.

29 juli 319 IDEM A. ad Festum praesidem Sardiniae. Quicumque cohercitionem mereri ex causis non gravibus videbuntur, in urbis Romae pistrina dedantur. Quod ubi tua sinceritas coeperit observare, omnes sciant eos, qui, sicut dictum est, ex levioribus causis huiusmodi meruerint subire sententiam, ergastulis vel pistrinis esse dedendos adque ad urbem Romam, id est ad praefectum annonae, sub idonea prosecutione mittendos. DAT. IV KAL. AUG.

CONSTANTINO A. V ET LICINIO CONSS.

13 augustus 319 Idem Aureliae Sabinae sive Gaudiosae. Licet in potestate filii degentes donationum effectum a patre sibi conlatarum mox consequi minime posse videantur, tamen perseverantia voluntatis ad instar mortis causa donationis huiuscemodi liberalitatem redigi oportere retro principum rescriptis cognoscitur esse concessum. Unde virum clarissimum praefectum urbi amicorum nostrum, cuius notio est, adire non prohiberis, qui omnibus rite consideratis, quae in precem tuam conferenda tu duxisti, pro experientia sua recte iudicari curabit. D. IDIBUS AUGUSTIS ROMAE CONSTANTINO ET LICINIO AUGG. CONSS.

13 augustus 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad profuturum praefectum annonae. Cunctis pistoribus intimari oportet, quod, si quis forte possessiones suas ideo putaverit in alios transferendas, ut postea se, rebus in abdito collocatis, minus idoneum adseveret, tamquam in locum eius alio subrogando, nihil ei haec astutia nec detestabilia commenta profutura sunt, sed in obsequio pistrini sine ulla excusatione durabit nec ad eius iura revocabuntur, si quas emptiones transcripserit. PROPOSITA ID. AUG. CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

13 augustus 319 IMP. CONSTANTINUS A. AD PROFUTURUM P(RAE)F(ECTUM) ANNONAE. Venditionis atque emptionis fidem nulla circumscriptionis violentia facta rumpi minime decet. Nec enim sola pretii vilioris querella contractus sine ulla culpa celebratus litigioso strepitu turbandus est. P(RO)P(OSITA) ID. AUG. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Quum inter ementem et vendentem res fuerit definito pretio comparata, quamvis plus valeat, quam ad praesens venditur, hoc tantummodo requirendum est, si nihil fraudis vel violentiae egit ille, qui comparasse probatur. Et si voluerit revocare, qui vendidit, nullatenus permittatur.

27 augustus 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Catullinum proconsulem Africae. Patrimoniales fundos extraordinariis oneribus vel mediae aut tertiae portionis obsequiis fatigari non convenit, cum eosdem et auri speciem et frumenti plurimum modum constet persolvere, ita ut qui violare statuta temptaverit puniatur. PROPOSITA VI KAL. SEP. KARTHAGINE CONSTANTINO A. V ET LICINIO CONSS.

7 september 319 IDEM A. IULIO SEVERO. Cum [Quum] ad patrem aliquid ex materna successione interposita cretione pervenerit et ad liberos maternarum rerum successiones defluerint, ita eas haberi placet in parentum potestate, ut dominium tantum possessionis usurpent, alienandi vero licentiam facultatemque non habeant, ut, cum aetates legitimaee liberorum ad emancipationem parentes invitaverint et patresfamilias videre liberos suos voluerint, tertiam partem maternorum bonorum eis filii tamquam muneris causa offerant; quam suscipiendam patres putaverint, faciendae divisionis arbitrium permitti oportebit iustitiae bonorum virorum, per quos facta divisione tertiam partem oblatam parentes ita accipient, ut alienandae quoque eius partem habeant facultatem, s(i modo ullus potuerit inveniri, cui placeat hanc amplecti licentiam, cum omni modo filios conducatur ad niti, ut pio sedulitatis affectu mereantur accipere eam, quam (patribus dederint), portionem. DAT. VII ID. SEPT. MED(IOLANO), ACC. NON. OCT. CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS. *Interpretatio.* Materna bona filiorum defuncta uxore pater ita possideat, ut usumfructum de his habeat: sed quantum aut quam diu habeat, lex novella constituit: distrahendi tamen aut donandi ex his nullam pater habeat potestatem. Sane si filium mortua matre emancipaverit, de bonis maternis, id est de emancipati filii portione ipse filius muneris causa de maternis bonis tertiam offerat portionem: quae tamen in ipsius proprietate mansura est ita, ut eam pater bonis viris dividendis consequatur. Si tamen tantum patris nomen ad hoc adduci potuerit, ut rem filiorum impia cupiditate suscipiat, aut aliis derelinquat: studere tamen filios decet, ut id, quod parentibus causa emancipationis obtulerint, servitio et pietate recipiant.

6 oktober 319 IDEM A. ad Bassum Pf. U. Si quis ad se fundum vel quodcumque aliud asserit pertinere, ac restitutionem sibi competere

possessionis putat, civiliter super possidendo agat, aut impleta solennitate iuris crimen violentiae opponat, non ignarus, eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quod si omissa interpellatione vim possidenti intulerit, ante omnia violentiae causam examinari praecipimus, et in ea requiri, quis ad quem venerit possidentem, ut ei, quem constiterit expulsum, amissae possessionis iura reparentur, eademque protinus restituta violentus, poenae non immerito destinatus, in totius litis terminum differatur, ut, agitato negotio principali, si contra eum fuerit iudicatum, in insulam deportetur, bonis omnibus abrogatis. Quod si pro eo, quem claruerit esse violentum, sententia proferetur, omnium rerum, de quibus litigatum est, media pars penes eum resideat, cetera fisci viribus vindicentur. PP. PRID. NON. OCT. ROMAE, CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Si quis adversarium suum ita apud iudicem crediderit accusandum, ut se asserat violentiam pertulisse, ad probationem rei eum convenit attineri: quod si probare non potuerit, quem dixerat violentum, eandem poenam suscipiat, quam ille, quem impetit, convictus potuisset excipere. De reliquo haec lex praetermittenda est, quia in quarto libro sub titulo unde vi, quae tamen temporibus posterior inventa est, habetur exposita.

7 oktober 319 IDEM A. AD BASSUM P(RAEFFECTUM) U(RBI).

Iuxta divi Pii consultissimi principis instituta valere donationes placet inter liberos et parentes in quocumque solo et cuiuslibet rei liberalitas probabitur extitisse, licet neque mancipatio dicatur neque traditio subsequuta, sed nuda tantum voluntas claruerit, quae non dubium consilium teneat nec incertum, sed iudicium animi tale proferat, ut nulla quaestio voluntatis possit inreperere et conlata inter ceteras exceptas Cinciae legi personas obtinere propriam firmitatem, sive mancipationis decursa fuerit sollemnitas vel certe res tradita doceatur. Quam legem ad lites volumus pertinere, quaecumque tempore iussionis nostrae inveniuntur esse suspensae et quae post futurae sunt, ne transacta negotia refricentur. DAT. NON. OCT. CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

12 oktober 319 IMP. CONSTANT(INUS) A. ET C. AD BASSUM

P(RAEFFECTUM) U(RBI). In universis litibus placet non prius puberem iustam habere personam, nisi interposito decreto aut administrandi patrimonii gratia aut ad litem fuerit curator datus, ut iuxta praecedentia nostrae provisionis statuta legitime initiatae litis agitata in iudiciis controversia finiatur. DAT. IV ID. OCTOB. AQUIL(EIAE) CONSTANT(INO) A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Si pupillis actio inferatur, quamvis adulti videantur, ad litem venire non possunt, nisi forte aetas eorum curiae testificatione firmetur, aut certe provisus curator patrimonium pupilli vel negotium tueatur.

15 oktober 319 IDEM A. AD MAXIMUM P(RAEFFECTUM)

U(RBI). Cum veterum sententia displiceat, quae donationes in sponsam nubtiis quoque non secutis decrevit valere, ea, quae largiendi animo inter sponso et sponsas celebrantur, redigi ad huiusmodi condiciones iubemus, ut, sive in potestate patris degere sive ullo modo proprii videantur esse iuris et tamquam futuri causa matrimonii aliquid sibi ipsi vel consensu parentum mutuo largiantur, si quidem sponte vir sortiri noluerit uxorem, id quod ab eo donatum fuerit nec repetatur traditum et, si quid apud donatorem resedit, ad sponsam submotis ambagibus transferatur. Quod si matrimonii non contrahendi causa ab sponsa, vel in cuius agit potestate, detegatur extitisse, tunc sponso eiusque heredibus sine aliqua deminutione redhibeantur. Quae similiter observari oportet et si ex parte sponsae in sponsum donatio facta sit; nullis causis ulterius requirendis, ne forte mores aut origo dicatur, vel quidquam aliud opponatur, quod sibi quisquam non convenire existimat, cum longe ante, quam sponsalia contrahantur, haec cuncta prospici debuerint. Sola igitur indagetur voluntas et mutata animi sententia ad restitutionem seu repetitionem rerum donatarum sufficiat, cum universis causationibus pulsus nihil amplius constare debeat, nisi ut appareat, qui sibi contrahendum matrimonium dixerit displicere. Et quoniam fieri potest, ut moriatur alter adhuc incolumi voluntate, priusquam nubtiae

contrahantur, congruum duximus, eo, in quem fuerat facta donatio, ante matrimonium diem functo, quae sponsaliorum titulo vel data vel ullo genere donata sunt, ad eum qui donaverat revocari: eo etiam qui donaverat ante nubtias mortuo mox infirmari donationem et ad eius heredes sine aliqua difficultate retrahi res donatas. Quod beneficium usque ad personam patris ac matris, filiorum etiam, si qui de priore matrimonio fuerint, stare decernimus, si quocumque modo ex his persona aliqua defuncto successerit. Quod si ex his nulla persona defuncti heres erit, sed ex reliquis gradibus quisquam succedat, donationes convenit etiam non insecutis ex causa mortis nubtias convallescere, quoniam illis tantum personis credimus consulendum. DAT. XVII KAL. NOVEMB. P(RO)P(OSITA) VI KAL. S(UPRA)S(CRIP)TAS ROM. CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

Interpretatio. Quoties inter sponsos et sponsas de futuris nuptiis specialiter fuerit definitum, et donationem sponsaliciae largitatis vir in sponsam suam aut ex consensu parentum aut ipse, si sui iuris est, propria voluntate conscripserit et omni eam scripturarum solemnitate firmaverit, ita ut et gesta legitime facta doceantur, et introductio locorum vel rerum traditio subsequatur: quicquid tali et tam solenni donatione ad ius dominiumque sponsae transierit, si vir sponte eam, quam depectus est factis supra scriptis solennibus chartis, accipere noluerit uxorem, omnia, quae sunt tradita, non reposcat. Et si quid de nominatis tam solenniter rebus et traditis apud se habere dignoscitur, ad sponsae dominium, quam accipere noluit, sine dilatione aliqua transferatur. Reliquum legis istius opus non fuit explanare, quia sequentibus legibus vacuatur.

20 oktober 319 IMP. CONSTANTINUS A. Octaviano correctori Lucaniae et Brittiorum. Qui divino cultui ministeria religionis impendunt, id est hi, qui clerici appellantur, ab omnibus omnino muneribus excusentur, ne sacrilego livore quorundam a divinis obsequiis avocentur. DAT. XII KAL. NOV. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Lex haec speciali ordinatione praecipit, ut de clericis non exactores, non allectos facere quicumque sacrilega ordinatione praesumat, quos liberos ab omni munere, id est ab omni officio omnique servitio iubet ecclesiae deservire.

23 oktober 319 IDEM A. AD FELICEM PRAESIDEM CORSICAE. Posta alia: Si petitores probaverint interpellantes se saepius esse dilatos atque ita labsum temporis incurrisse per negligentiam atque desidiam gravitate tua audientiam differente, indemnitas petitorum pro modo litis, quae in altercationem fuerit adducta, de tuis facultatibus sarcietur. DAT. IX KAL. NOVEMB. SIRM(IO) CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Si repetentem iudex per negligentiam usque eo distulerit, ut causam suam transactis legitimis temporibus perdat, omnia, quaecumque in illius iudicio iuste sibi potuit vindicare, ei de ipsius iudicis facultatibus, habita aestimatione, reddantur.

23 oktober 319 IDEM A. AD FELICEM PRAESIDEM CORSICAE. Cum sex menses transcurrerint, breves omnium negotiorum ab officio tuo descripti commencent ad scrinia eminentissimae praefecturae, ut his recensitis et ad scrinia nostra perlatis pandatur, quis iudicum et in quibus discingendis causis fidelem operam praestiterit, quo vel dignus praemium mereatur vel negligens coercionem incurrat: adeundi tuum iudicium de negligentia vel avaritia tui officii data provincialibus facultate. De eo sane, qui pretio depravatus aut gratia perperam iudicaverit, ei vindicta quem laeserit non solum existimationis dispendiis, sed etiam litis discrimine praebeatur. DAT. IX K. NOV. SIRMIO CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSUL.

1 november 319 IMP. CONSTANTINUS A. ANTIOCHO P(RAE)F(ECTO) VIGILUM. Iussione subversa, qua certu[s] advocatorum numerus singulis tribunalibus praefinitus est, omne[s] licentiam habeant, ut quisque ad huius industriae laudem in quo vol[uerit] auditorio pro ingenii sui virtute nitatur. DAT. K. NOV. SERDICAЕ CONST(ANTINO) A. V ET LICINIO C. CONSS.

1 november 319 IDEM A. AD ANTIOCHUM P(RAE)F(ECTUM) VIGILUM. Destituuntur negotia et temporibus sui[s] excidunt, dum

advocati per multa officia et diversa secretaria rap[i]untur; ideoque censuimus, ne hi, qui semel protestati fuerint, quod ap[ud] te causas acturi sunt, apud alium iudicem agendi habeant potest[ate]m.
P(ROPOSITA) K. NOV. SERDICAE CONST(A)NTINO) A. V ET LICINIO C. CONSS.

17 november 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Verinum vicarium Africae. Si quis in parentis aut filii aut omnino affectionis eius, quae nuncupatione parricidii continetur, fata properaverit, sive clam sive palam id fuerit enisus, neque gladio, neque ignibus, neque ulla alia solenni poena subiugetur, sed insutus culeo et inter eius ferales angustias comprehensus serpentum contuberniis misceatur et, ut regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare vel in amnem proiciatur, ut omni elementorum usu vivus carere incipiat, ut ei coelum superstiti, terra mortuo auferatur. DAT. XVI KAL. DEC. LICINIO V ET CRISPO C. CONSS. ACC. PRID. ID. MART. KARTHAGINE, CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Si quis patrem matrem, fratrem sororem, filium filiam aut alios propinquos occiderit, remoto omnium aliorum genere tormentorum, facto de coriis sacco, qui culeus nominatur, in quo quum missus fuerit, cum ipso etiam serpentes claudantur: et si mare vicinum non fuerit, in quolibet gurgite proiciatur, ut tali poena damnatus nullo tempore obtineat sepulturam.

20 november 319 IDEM A. ad Pacatianum vicarium Britanniarum. Unusquisque decurio pro ea portione conveniatur, in qua vel ipse vel colonus vel tributarius eius convenitur et colligit; neque omnino pro alio decurione vel territorio conveniatur. Id enim prohibitum esse manifestum est et observandum deinceps, quo iuxta hanc nostram provisionem nullus pro alio patiat inuriam. DAT. XII KAL. DECEMB. CONSTANTINO A. ET LICINIO C. CONSS.

27 november 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Ianuarium Pf. U. Si post strepitum accusationis exortae abolitio postuletur, causa novae miserationis debet inquiri, ut, si citra depectionem id fiat, postulata humanitas praebeatur; sin aliquid suspicionis exstiterit, quod manifestus reus depectione celebrata legibus subtrahatur, redemptae miserationis vox minime admittatur, sed adversus nocentem reum, inquisitione facta, poena competens exseratur. DAT. VI KAL. DEC. SERDICA, CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Si quem poenituerit accusare criminaliter et inscriptionem fecisse de eo, quod probare non potuerit, si ei cum accusato innocente convenerit, invicem se absolvant. Si vero iudex eum, qui accusatus est, criminosum esse cognoverit et inter reum et accusatorem per corruptionem de absolutione reatus convenerit, is, qui reus probatur, remoto colludio, poenam excipiat legibus constitutam.

1 december 319 IMP. CONSTANTINUS A. Rufino Pf. P. Si decurio sine liberis intestatus diem vitae solverit, cui neque voluntas postrema legibus fulta, neque alio iure gradu proximo heres exstiterit, bona eius curiae suae commodis cedant, id est ordinis utilitati proficiant, cuius corpori fatali necessitate exemptus est, nulli praebenda licentia postulandi haec bona ut vacantia de nostra clementia, etiamsi revera et testamentum et successor deesse legitimus approbetur; omni etiam beneficio, si quod fuerit impetratum, protinus infirmando. DAT. KAL. DEC. SIRMIO, CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSS.

Interpretatio. Si curialis intestatus moriens neque filios neque proximos derelinquat, curia, cuius ordini subducitur, quicquid reliquerit, vindicabit, ita ut nullus audeat ea quasi bona cadauca a principibus postulare. Quod si fecerit, non valebit: nam testamentum faciendi curialibus lex ista tribuit potestatem.

1 december 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad populum. Comprimitur unum maximum humanae vitae malum, delatorum execranda pernicies, et inter primos conatus in ipsis faucibus stranguletur, et amputata radicibus invidiae lingua vellatur, ita ut iudices nec calumniam nec vocem prorsus deferentis admittant; sed si qui delator exstiterit, capitali sententiae subiugetur. DAT. ET PP. IN FORO TRAIANI KAL. DEC., CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.

Interpretatio. Delatores dicuntur, qui aut facultates prodiderint alienas aut caput impetierint alienum. Quicumque delator cuiuslibet rei exstiterit, in ipso proditiōnis initio a iudice loci correptus continuo stranguletur, et ei incisa radicitus lingua tollatur, ut si quis proditor futurus est, nec calumnia nec vox illius audiatur.

13 december 319 Imp. IDEM A. CREPEREIO DONATIANO.
Rescripta, quibus usi non fuerint qui in fata concedunt, heredes possunt allegare, ut congrue impetrata successoribus emolumenta adquirant. P(RO)P(OSITA) ID. DECEMB. CONSTANT(INO) A. V ET LICINIO C. CONSS.

26 december 319 IDEM A. AD PROCULUM. Et publicae disciplinae interest et proconsulari convenit dignitati, ut publicarum exactionum ceterarumque rerum curam et notitiam ad tuam redigas potestatem, ita ut non officialium instructione et voce fraudulenta contentus sis, sed ipsorum iudicum curam responsionemque condiscas praefecti annonae et rationalium, si fidelis est ea instructio. Ita enim provincialibus contra iniquas exactiones poterit subveniri.

DAT. VII K. IAN. CONSTANTINO A. V ET LICINIO CAES. CONSUL.

26 december 319 IMP. CONSTANTINUS A. ad Proculum. Preces et impetrata rescripta non placet admitti, si decisae semel causae fuerint iudiciali sententia, quam provocatio nulla suspendit, sed eos, qui tale rescriptum meruerint, etiam limine iudiciorum expelli. DAT. VII KAL. IAN. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS.